

Myndamaður ger kvetti

Svikgølan hjá danska vinnulívsmanninum Stein Bagger hevur kostað bankum, fyrirkum og einstaklingum nógv pengar, men tað er ein, sum hevur gjørt kvetti. Myndamaðurin Michael Altschu lhevur tikið 13 av teimum lutfalsliga fáu myndunum av Stein Bagger, sum fjølmiðlarnir hava brúkt í sambandi við gøluna. Myndirnar tók Michael Altschul fyri Erhvervsbladet í sambandi við eina lýsing av manninum aftan fyri IT Factory. Tað var, áðrenn gølan bleiv avdúkað.

Færri ferðsluóhapp

Í hagtalsvirlitinum hjá føroysku løgregluni sæst, at talið av ferðsluóhappum er minkað nakað seinastu árin. Yvirlitið yvir fráboðað óhapp er soleiðis: 2002: 1.179 - 2003: 1.198 - 2004: 1.089 - 2005: 1.017 - 2006: 1.056 - 2007: 914

Føroyskir peningastovnar eisini tap

Ekspansivi útláns-politikkurin hevur ikki rakt føroysku peningastovnarnar í sama mun sum aðrastaðni, men eisini her á landi mugu lánistovnarnir fáa javnvág millum inn- og útlán, áðrenn teir kunnu lána pening út aftur. Og tað fer at kosta tap, sigur Jørn Astrup Hansen

FÍGGJARKREPPA

Leo Poulsen
leo@sosialurin.fo

Jørn Astrup Hansen var millum panelluttakararnar á fundinum í Miðlahúsinum, sum Tjóðveldi skipaði fyri í gjárvöldið
Mynd: Álvur Haraldsen

- Vit standa mitt í einari kreppu, sum er nógv øðrvísið enn nakað, vit hava upplivað fyrr, nógv øðrvísið enn tað, vit minnst frá fyrst í 90-unum, sigur Jørn Astrup Hansen.

Hann sigur, at tað, vit uppliva, er tað, sum bankunum dáma væl at kalla fyri eina figgarliga kreppu, men sum onnur kalla fyri eina bankakreppu.

- Og hetta seinna er nokk rættari enn tað fyrra, sigur Jørn Astrup Hansen.

Hann sigur, at tað er av stórum týðningi at skilja, hvat tað er fyri ein kreppa vit hava, áðrenn heilivágur verður givin.

- Tað eru longu fleiri ár síðani, at mann uppgav Keynesanismuna, hana uppgav mann longu fyrst í 90-unum. Í staðin fingi vit tað, ið kallast monetarismuna við Friedmann sum fremsta talsmanninum. Hon gekk út upp á, at politikarar skuldu halda seg til at føra pengapolitikk. Teir kundu stýra mongdini og rentuna og harvið ávirka búskapin.

Og tað var tað sum hendi í 2001. Eftir 11. september var mann í USA bangin fyri, at allur búskapurin skuldi falla saman, ikki neyðturviliga av figgarligum ávum, men meiri av

sálarligu ávirkanini, sum álopið á World Trade Centre kundi føra til, sigur Jørn Astrup Hansen.

Tað, sum kendi tjóð-bankastjórin, Alan Greenspan, gjørdi, var at føra ein ógvuliga ekspansivan figgar-politikk. Peningamongdin øktist ógvusligt og vit fingi eina ógvuliga lága rentu. Hetta førði til risastór undirskot á figgarætlanini og á handilsjavnanum.

- Av tí at amerikanski dollarin hevur eina søguliga støðu sum eyka valuta, fleyt hann út um øll mörk og endaði hjá okkum øllum. Vit fingi eina altjóða lága rentu og eina ekspansión í búskapinum, sum vit als ikki høvdu brúk fyri, sigur Jørn Astrup Hansen.

Óhoyrdur vøkstur

Peningastovnarnir øktu síni útlán almikið, uttan at tað var heimild til tess.

- Taka vit donsku peningastovnarnar, har eg kenni tølina best, láútlánsprosentíð í 2003 á umleið 4% og í 2004 á 14%. Men so gekk skjótt og fylgjandi trý árin lá útlánsprosentíð á 26. Verður roknað við rentu av rentu sæst, at tað hevur gingið veruliga skjótt, sigur Jørn Astrup Hansen.

Hann vísir á, at búskapurin slett ikki hevur megnað at fylgt við. Hann er bara voksin við 2-4% hesi árin, meðan útlánini vuku 26%. Hetta gjørdi, at peningastovnarnir fingi útlán sum vórðu munandi størri enn innlánini, og teir føroysku peningastovnarnir líkjast jú teimum donsku og tað merkir, at teir hava eitt yvirskots útlán á umleið 33%.

- Men hvar skuldi so blíva av øllum pengunum. Tað var eingin vøkstur í búskapinum, sum kundi upptaka hesa peningamongdina, so prísirnir máttu geva eftir, og tað gjørdi teir eisini. Teir hækkaðu á partabrevamarknaðinum og í fastognamarknaðinum og skaptu sonevndar bløður, men tað gekk bara, til bløðurnar brustu, sigur Jørn Astrup Hansen.

Hann sigur, at tá útlánini trý ár á rað vaksu við 26%, meðan búskapurin bara veksu við 3-4%, so skapast bløður. Og tað, sum nú er hent, er bara tað, at tað er gingið upp fyri fólki, at hesar bløðurnar eru til.

- Tað byrjaði í USA við teimum sonevndu subprime lánunum, har peningastovnarnir hava lánt til fólk, sum ongan livandi møguleika

hava at gjalda lánini aftur. Onkustaðni skuldu pengarnir jú vera, og so fann mann nøkur fólk, sum vildu skriva undir eitt pappír, men sum ongan møguleika høvdu at gjalda lánini aftur. Í dag nevnist tað subprime lán, og tað er tað sama, sum vit kallaðu junklán. Hitt ljóðar betri og minni um hypoteksoblikatióinir, sum fólk keypti í stórum tali. Fólk vistu, at tað var til, men tey vistu bara ikki hvar tær vóru, líka til stóru bankarnir við Unibank of Switzerland á odda kunngjördu milli-ardatup upp á hesi subprime lánini, sigur Jørn Astrup Hansen.

Mugu tillaga seg

Fyrrverandi bankastjórin sigur, at tað, sum hendi við sonevndu subprime lánunum var, at tey vórðu umskipað deild runt í peningaskipanini. Tey komu til Danmarkar og harvið til Føroya, og mann kendi til nøkur lán í havnarøkinum í Keypmannahavn. Men høvdu tey verið betri fordeild, høvdu bankarnir megnað at staði ímóti, um hvør tók sín part.

- Trupulleikin var bara, at eingin veruliga visti, hvar hesi lánini vóru. Og tað

fórði við sær, at tað gjørdist trupult hjá bankunum at lána á marknaðinum, og tað er jú neyðugt, tá útlánini eru 33% størri enn innlánini, sigur Jørn Astrup Hansen.

Hann sigur, at frá tí at Lehmann Brothers fór í gjaldsteðg í september, hevur ruðulleiki valdað. Nú torir eingin at gera nakað, og lánimarknaðurin er steðgaður heilt upp.

- Nær bankarnir hava tillaga seg til støduna er ilt at siga, men tað verður neyðugt at fáa eina betri javnvág millum innlán og útlán. Og tað vísir seg nú eisini, at peningastovnarnir ikki bert hava ein likviditets trupulleika, men eisini ein solvens trupulleika. So bankarnir skulu ikki bert fáa javnvág í inn- og útlán, men skulu eisini hava tilført nýggjan kapital, sigur Jørn Astrup Hansen.

Hann hevur ikki nakað beinleiðis boð um, hvussu hetta skal gerast, men vísir til, at staturin hevur stillað trygd fyri øllum innlánunum hjá donsku og harvið eisini føroysku bankunum.

- Hetta hevur hjálp nakað, men langt frá nógv mikið. Tað hevur hjálpt upp á likviditetin, men tað verður so bara í tvey ár, so tað verður ein trong tíð, tá vit

koma fram til september, sigur Jørn Astrup Hansen.

Nú verður so kjakast um, antin staturin skal skjóta pening beinleiðis inn í bankarnar, tí verandi hjálparpakki er ikki nógv mikið.

- Tá eg í vár varð spurður, um landsstýrið ikki átti at stramma eitt sindur í svaraði eg, at tað nýttist ikki, tað fóru bankarnir at gera. Men at tað skuldi ganga so skjótt, hevði eg kortini ikki væntað, sigur Jørn Astrup Hansen.

Bankarnir ávirka

Í Føroyum eru tað bankarnir, sum hava skapt vøksturinn í búskapinum, og tí var tað óheppið, at landsstýrið samstundis valdi at lækka skattin.

- Tað kundi havt gingið, um ikki peningastovnarnir høvdu brenni á bálið. Men saman um tikið fingi vit ein alt ov ógvusligan vøkstur í búskapinum, og eg eri vísur í, at vit eisini hava fingið tað, sum sæst aðrastaðni, nevnliga bløður í búskapinum, sigur Jørn Astrup Hansen.

So hann sær fyri sær, at tað eru nøkur upptøk hjá peningastovnunum og nøkur tap, sum teir mugu taka á seg, áðrenn teir kunnu byrja at lána pengar út aftur.

- Tað sigur seg sjálvst, at tá tú fer frá einum útlánsprosentí á 26 tað eina árið niður á null tað næsta, so er tað ein støða, sum eg í hvussu er ikki havi upplivað áður. Og vit skulu vera greið um, at tað verður ikki í Løgtinginum, at nakað verður avgjørt. Teir kunnu ikki so frægt sum leggja karmarnar, tí tað verður gjørt í Danmark. Tað verða peningastovnarnir, sum í ein óhoyrdan mun fara at ávirka búskapin komandi árin, sigur Jørn Astrup Hansen.